

Berényi Mihály

Fortyogások

FORTYOGÁSOM OKA: ...EGY, AZ... Kártékony és fölösleges nyelvi „vírus” ez, amely sokak mondataiba beépül, afféle stíláriis modorosság. A tekintélyes nagyoktól tanulják el az őket követő kicsik. Vizsgáljuk meg ezt a mondatot:

„A rheumatoid arthritis *egy*, az ízületek gyulladását okozó immunrendszeri betegség.”

Ha kiirtjuk a teljesen fölösleges *egy*, azt, és az *ízületet* is helyesen írjuk, ennyi marad: *A rheumatoid arthritis az ízületek gyulladását okozó immunrendszeri betegség.* De ha még azt is figyelembe vesszük, hogy az *arthritis* magyarul *ízületi gyulladás*, tovább egyszerűsíthetjük példamondatunkat: *A rheumatoid arthritis immunrendszeri betegség.*

Hasonlóan „fertőzött” mondatok bőségesen vannak az orvosi szakirodalomban – sajnos. Az idézett példák után leírjuk a javasolt „vírusmentes” változatot.

„Ha az ondófoladékban nincsen fruktóz, ami *egy*, az ondóhólyag által termelt cukor, az hiányzó ondóvezetékekre vagy ondóhólyagra, illetve elzáródott duktus ejakulatoriuszra utal.” – *Ha nincs az ondóban fruktóz – az ondóhólyag által termelt cukor –, annak előidézője az ondóhólyag vagy -vezeték hiánya, a ductus ejaculatorius elzáródása lehet.*

„A férfiklimax *egy*, az alacsony tesztoszteron szinttel összefüggő állapot.” – *A férfiklimax alacsony tesztoszteronszinttel összefüggő állapot.*

„Ezt a lekérdezést *egy* az eszközbe helyezett speciális processzor is végezheti.” – *A lekérdezést az eszközbe helyezett processzor is végezheti.*

„Csapata *egy* az abszolút nulla fok közelébe hűtött gázzal dolgozott.” – *Csapata csaknem az abszolút nulla fokra lehűtött gázzal dolgozott.*

„Amint azt *egy*, az Akadémia titkárságán letétbe helyezett feljegyzésemben megmutattam...” – *Amint azt az Akadémia titkárságán letétbe helyezett feljegyzésemben megmutattam...*

„*Egy*, az előbb említetteket alátámasztó további nyomatékos észrevétel az, ami szerint csaknem minden anyag három eltérő állapotban létezhet.” – *Az előbbieket alátámasztó továb-*

bi nyomatékos észrevétel az, amely szerint csaknem minden anyag három eltérő állapotban létezhet.

„A metotrexát *egy*, az immunrendszerre ható gyógyszer.” – *A metotrexát az immunrendszerre ható gyógyszer.*

„A második évben *egy*, az energiaszükségletnek megfelelő, súlytartó diéta mellett még additionalisan 0,9 kg-ot fogytak.” – *A második évben – az energiaszükségletüknek megfelelő diéta mellett – további 0,9 kg-ot fogytak.*

„Ehhez is mellékelünk *egy*, az előadás során használt ábrákat bemutató füzetet.” – *Ehhez is mellékeljük az előadás ábráit tartalmazó füzetet.*

„A talajba visszajutott tápanyag azután *egy*, az előzőtől eltérő másik növénybe kerülhet.” – *A talajba visszajutott tápanyag az előzőtől eltérő növénybe kerülhet.*

„Ez az írás *egy*, a tanszékén 1996-ban készült szakdolgozat utolsó fejezete.” – *Ez az írás a tanszéken 1996-ban készült szakdolgozat utolsó fejezete.*

„*Egy* az immunrendszer sejtjei által termelt faktor meghatározó lehet a férfiak termékenységében.” – *Az immunrendszer sejtjei által termelt faktor meghatározó lehet a férfiak termékenységében.*

„A HIV megjelenése után pár évvel derült ki, hogy *egy*, az immunrendszer sejtjeit megtámadó, úgynevezett retrovírussal állnak szemben.” – *A HIV megjelenése után pár évvel derült ki, hogy a betegséget az immunrendszer sejtjeit megtámadó retrovírus okozza.*

„A hajlamért *egy*, az anya X nemi kromoszómája által átvitt gén a főfelelős.” – *A hajlamért az anya X nemi kromoszómájával átvitt gén a fő felelős.*

„A Rett-szindróma esetében a betegséget *egy* az X kromoszómán található hibás gén okozza.” – *Rett-szindrómában a betegséget X-kromoszómán található hibás gén okozza.*

„A beteg fél, hogy hátrányba kerül *egy*, az elvártnál »vékonyabb boríték« miatt.” – *A beteg fél, hogy hátrányba kerül az elvártnál »vékonyabb boríték« miatt.*

„A szervezet védekező rendszere saját anyagát, egy az idegsejt nyulványt körülvevő anyagot idegennek ismeri és elpusztítani igyekszik.” – *A szervezet védekező rendszere a saját anyagát, az idegsejtnyulványt körülvevő anyagot idegennek tekinti és elpusztítani igyekszik.*

„Szükség van a gyomortartalom leszívására egy, az orron át levezetett csövön keresztül.” – *Szükség van a gyomortartalom leszívására az orron át levezetett csövön.*

„Nem áll a betegség háta mögött egy, az agyban kimutatható szervi eltérés.” – *A betegség hátterében nincs az agyban kimutatható szervi eltérés.*

„Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) egy, az egész világra kiterjedő laboratóriumi hálózatot tart fenn.” – *A WHO egész világra kiterjedő laboratóriumi hálózatot tart fenn.*

„Elvégeztem egy kétéves tanfolyamot, ami egy, az Európai Unióban érvényes szakvizsgát adott.” – *Kétéves tanfolyamot végeztem, amely az Európai Unióban érvényes szakvizsgát adott.*

„A pár törvényes házasságban él, két gyermekkel, egy ikerpárral, amelyet 2000-ben hozott világra egy, a két férfi valamelyikének spermájával megtermékenyített béranya.” – *A törvényes házasságban élő két férfival egy ikerpár él együtt. Őket az egyik férfi spermájával megtermékenyített béranya hozta világra 2000-ben.*

„A COPD négy betűje egy, az egész világon használt rövidítés, valójában két betegség közös megjelölésére.” – *A COPD az egész világon használt rövidítés két betegség közös megjelölésére.*

Nem mindig helytelen az egymás mellé kerülő *egy és az*, például: négy meg *egy* az öt; ennek a két gyereknek *egy* az apja. Ilyen mondatok láttán nem „fortyogok”.

FORTYOGÁSOM OKA: KOMPLIKÁCIO Gyanítom, hogy nagy példányszámban jelent meg az az ismertető, amelyben ez a magyar (?) mondat van:

„A kezelés eredménye a komplikáció faktor nélküli csoportban jó volt (n=72): a betegek közül 56-nál kielégítő volt a javulás, 26 gyógyult, 30 javult.”

Komplikáció faktor? Az mi? A Google egyetlen ilyen kifejezést sem talált. Szerencsére észrevettem, hogy az ismertetőben megtalálható az eredeti, német nyelven írt cikk is. Abban a fent idézett mondat így hangzik:

„Gute Ergebnisse wurden in der Patientengruppe ohne assoziierte komplizierende Faktoren (n=72) erzielt: ein Ansprechen auf die Behandlung wurde bei 56 der Patienten festgestellt; 26 wurden geheilt und 30 gebessert.”

Ezek szerint a *komplikáció faktor* a *komplizierende Faktoren* magyar megfelelője akar lenni. A német változatból a Google 266-ot varázsolt elő, vagyis azon a nyelvtérületen ez elfogadott kifejezés. *Komplikáló tényezőknek* fordíthatnánk, de mi helyette inkább *társbetegséget* mondtunk.

De menjünk tovább. A vizsgálat 90 betegre terjedt ki, közülük 72-nek nem volt társbetegsége. Erre a 72-re az $56 = 26 + 30$ rendben volna, ha tudnánk, hogy a *gyógyult* és a *javult* között mi a különbség. Aki javulgat, az gyógyulgat is. Valószínű, hogy a 26 *meggyógyult*. Mondatunk az alábbi formában kevesebb fortyogásra ad okot:

A társbetegség nélküli betegcsoportban (n = 72) jó eredményt értünk el: a kezelésre 56 beteg kedvezően reagált, közülük 26 meggyógyult, 30-nak az állapota javult.

Én – a $72 - 56 = 16$ műveletet elvégezve – azzal tettem volna teljessé a mondatot, hogy 16-é nem változott vagy romlott.

FORTYOGÁSOM OKA: A FÖLÖSLEGES EGY Kiváló gimnáziumi magyartanárunk – germanizmust hangoztatva – gyakran belekötött a határozatlan névelőinkbe: Minek ide az *egy*? Órá gondoltam, amikor ez a mondat elem került:

„Az abortusz egy testi-lelki fájdalommal járó műtét.”

A mondat tartalmával egyetérték, de minek bele az *egy*? (Az *abortusz testi-lelki fájdalommal járó műtét*). Ilyen mondatokból bőséges a kínálat, nem csak orvosi szakszövegben. Válogassunk.

„Egy, a vetélést előidéző szerrel elsőként a franciák rukkoltak ki.” – *Vetélést előidéző szerrel elsőként a franciák rukkoltak elő.*

„Felfüggesztettek állásából egy bostoni aneszteziológust, aki egy műtét közben elaludt.” – *Felfüggesztettek állásából egy bostoni aneszteziológust, mert műtét közben elaludt.*

„A boncmester nem nyúlt volna egy világért sem a halotthoz.” – *A boncmester a világért sem nyúlt volna a halotthoz.*

„Testvérét elveszítette egy autóbalesetben.” – *Testvérét autóbalesetben veszítette el.*

„Egy baleset láttán sokan földbegyökerezett lábbal állnak.” – *Baleset láttán sokan állnak földre begyökerezett lábakkal.*

„Mert ugye egy műtét csak egy műtét, ami kockázatokkal jár.” – *Mert a műtét azért mégis csak műtét, amely kockázatokkal jár.*

„Oka a fehérje-anyagcsere egy bizonyos zavara.” – *Oka a fehérje-anyagcsere zavara / Oka a fehérje-anyagcsere egyik zavara.*

Az esetek többségében az *egy* hangsúlytalan. Ebből az írott nyelvi példából ez nem derül ki. Az író gondolhatott az

egyik vagy *egyetlen* (hangsúlyos) zavarra is. A hangsúlyos és nem elhagyható *egy* helyett a hangsúlyos *egyik* vagy *egyetlen* javasolható. Nem *egyetlen* műtét, hanem hosszadalmas három vár rám – mondta az urológus. A rádióbemondók ebben a *Nem egy műtét vár rám...* kezdetű mondatban valószínűleg a *műtétet* emelték volna ki. Ők hihetetlenül gyakran így, hibásan hangsúlyoznak: *Legközelebb egy ÓRA múlva mondunk híreket; A folytatásban egy HÉTIG nem lesz eső.* Aki tudja a mondat végét is, így olvassa a hírekben: *Reggel EGY baleset akadályozta a forgalmat, délután három.*

További példák:

„Ha *egy* baleset miatt elveszítenéd *egy* ujjadat, nem tudnál operálni.” – *Ha balesetben elveszítenéd az EGYIK ujjadat, nem tudnál operálni.*

„Ez azt jelenti, hogy *egy* műtét alatt akarnak 15 kg zsírszövetet eltávolítani.” – *Ez azt jelenti, hogy EGYETLEN műtéttel akarnak 15 kg zsírszövetet eltávolítani.*

„Ilyenkor eltávolítjuk a teljes hónalji szövetet, ám mindezt *egy* műtét alatt végezzük.” – *Ilyenkor EGYETLEN műtéttel eltávolítjuk a teljes hónalji szövetet.*

FORTYOGÁSOM OKA: A FALRA HÁNYT BORSÓ

„Ahogy a borsó leperreg a falról, ugyanúgy elszáll a szó, ha nincs, aki meghallgassa” – írta a csíkszeredai Borbély László. Ilyennek vélem a Magyar Orvosi Nyelv hasztalanul tanácsolt okos javaslatait is. Érdeemes fáradoznunk? Hol az eredmény? Talán türelmetlen vagyok? Majd beérik a termés? (Csak hét-éves a Magyar Orvosi Nyelv.)

Most nem egy folyóiratunkban azt látom, amit az utcán. Útjaink mentén évtizedek óta találkozunk az ilyen táblákkal.

FORGALMI REND VÁLTOZÁS

Valaki egyszer megrendelte, írástudó titkárnője gondosan legépelte a szövegét, a szakmáját értő festő, a színekre ügyelve, elkészítette – a selejtet. Az olvasók hiába tudják a mozgószbályt, hogy *forgalmirend-változás* volna a helyes, most már táblák száza fogják a világ végéig terjeszteni a hibás írásmódot. Senki nem zúzatja be ezeket.

Lapjainkban is konokul visszaköszönnek azok a durva helyesírási hibák, amelyek eszembe juttatták a falra hányt borsót. Ezért fortyogok. Nem lehet mentség, hogy a szerkesztőségeknek nincs nyelvi lektora. Meg kellene állítani a rohamosan terjedő nyelvi igénytelenséget.

Szokás mondani: fejlődik a nyelvünk. Örülök is, hogy nem a Halotti beszéd stílusában társalgunk. De miért virulnak a mai kóros nyelvi mutánsok? Van *falrahányt* és *falra hányt* borsó is. Miért hagytuk elmismásolni a meghatározott személyekből álló *vezetőséget* az elvont *vezetéssel*? Miért tűrjük, hogy kongresszusainkon az MRI-t [emeráj]-nak ejtsék? Mert a K&H bankot is [káendhá]-nak nevezik az utcán? A tárgyakból *ők* lettek, az emberekből meg *ezek*. Angol beütések? Nem folytatom, kötetnyi példa van a *de azonban túlélő, bevállalt* társaira.

Ebben a hangulatomban nem tudom magamat felvidítani nyelvünk újszülött szépségeivel, de szívesen olvasnék ilyenekről.

Jeles András a falra hányt borsót ironikusan ételáldozatnak tartja. Ágoston Vilmos kérdésében némi remény is van: „Hát mi más a napi újságírás, mint falra hányt borsó, amelyet minden nap újra kell kezdeni, és nem tudja senki, hogy vajon megfog-e vagy sem.” Én nehezen tudom elhinni, hogy ha netán mégis megtapad valahol az a falra hányt borsó, akkor az nem a szakács bírálata, hanem a Magyar Orvosi Nyelv íróinak áldozata, a fáradozásukból született ritka gyümölcs.

„Amit egyáltalán meg lehet mondani, azt meg kell mondani világosan; amiről pedig nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.”

Wittgenstein

„A tudománynak fajunk édes nyelvén hódolunk, ha benne és általa a nyelvet ápoljuk és műveljük.”

Balassa János, 1814–1868